

DIMENSIUNILE COSMICE ȘI DIACRONICE ALE CREȘTINISMULUI ÎN OPERA LUI SAMUIL MICU

Conf. univ. dr. Liliana TROFIN

Cuvinte cheie: cosmos, creștinătate, biserică, tradiție, istorie, mentalitate

Key words: *cosmos, Christianity, eclessia, tradition, history, mentality*

Abstract

Samuil Micu are among the most notable representatives of the Transylvanian School. He is a visionary spirit that develops Christian history and religion as a weapon against ignorance, valuing tradition and adapting message to the realities of his era in which he wrote and worked. The original translation of the Bible (1795) and in his other works, he proved his erudite style, being a true role model for future generations.

Motto: *Atât cât sunt în lume,
Lumină a lumii sunt*
(Ioan, 9, 5)

1. Introducere

Nu sunt departe de adevăr cei care afirmă că „Absolutizarea determinărilor politico-sociale ale Unirii, implicațiile juridiciale și influența acestora asupra derulării acțiunilor religioase din Transilvania au viciat, de-a lungul timpului, înțelegerea evenimentelor petrecute aici la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea”¹.

Fără a intra în detaliile genezei și evoluției uniaticismului, fenomen ecleziologic care a făcut opoziție Ortodoxiei hrănindu-se din seva ei², atragem atenția asupra faptului că nu numai senzațiile și percepțiile se supun condiționării social-istorice, ci și metodele de cercetare. Deoarece istoricul nu vine în contact cu obiectul studiat, iar credința se află într-o conexiune strânsă cu realitatea istorică, rezultă că însăși interpretarea evenimentelor gravitează undeva în zona obiectivării subiectivității. Drept urmare, ne propunem, în cele ce urmează, să analizăm prin prisma teologului și omului de cultură care a fost Samuil Micu un fenomen care a schimbat din temelii o lume dominată de idealurile antichității greco-romane, sistemul de valori tradițional, atitudinile și comportamentele individuale și de grup, imprimând finalmente mentalului colectiv ideea salvagărdării umanității în ansamblu, mânăți fiind de dorința de a surprinde profunzimea gândirii sale ecleziologice.

2. Sub semnul veacului – omul, credința și valoarea spirituală a cunoașterii

Lupta dintre tradiție și modernitate caracterizează cultura românească și limba

română literară în epoca lui Samuel Micu³, cel despre care s-a spus că „a pus temelia socială a limbii în care națiunea română în formare trebuia să-și construiască și să-și exprime identitatea culturală”⁴.

Marea lui deschidere spre cultura occidentală⁵ îi va influența atât gândirea istorică cât și cea teologică. Din datele pe care le avem rezultă că sensibilitatea religioasă a lui Samuil Micu nu este cea a unui spirit contemplativ, ci a unui spirit conectat la realitățile timpului și la nevoile poporului din rândurile căruia face parte.

Opera sa scoate la iveală un om conștient de menirea sa, dedicat pe deplin studiului și rugăciunii, supus aidoma semenilor săi influențelor mediului în care s-a format ca teolog⁶ și om de cultură, a cărui receptivitate față de tot ceea ce înseamnă nou, valoros și demn de a fi luat în seamă și transmis posterității îl diferențiază de intelectualii vremii sale.

Figura 1. Samuil Micu (1745-1806)⁷

Fiind un bun cunoscător al textelor sacre, Samuil Micu le oferă cititorilor săi pe lângă o variantă revizuită a primei ediții românești a Bibliei (1688) și o traducere proprie (Blaj, 1775) care pleacă de la textul grecesc al Septuagintei Franeker⁸. Trecând peste problemele legate de traducerea gloselor, reținem că prezența numărului lor mare (195) în primele două cărți ale Bibliei denotă dorința autorului „de a ieși din strictețea literalității și de a realiza în același timp o traducere erudită”⁹. În opinia specialiștilor, Ioan Chindriș și Niculina Iacob, „Traducerea lui Micu are nu arareori armonii poetice neașteptate pentru vremea sa, neegalate încă în frumusețea lor atemporală, ca în următorul verset din Cântarea Cântărilor, piatră de încercare pentru toți traducătorii Bibliei: „Pune-mă ca o peceate pre inima ta, ca o peceate pre brațul tău, că tare iaste ca moartea dragostea, grea ca iadul râvna, aripile ei ca aripile focului, cărbuni înfocați flăcările ei”¹⁰.

Implicarea sa activă și grija pentru detalii (spre exemplu, „trimite în adnotări și la alte izvoare”)¹¹ ne face să credem că nepotul episcopului Ioan Inochentie Micu valorizează rolul pe care cartea îl are în cadrul cunoașterii și a formării spirituale a omului. Cum astfel s-ar explica prezența notelor explicative referitoare la unitățile de măsură, faună, vestimentație sau toponime¹², dacă nu prin prisma dorinței educării lectorilor săi. Reamintim că îndepărtarea de Dumnezeu și cauzele suferinței se află într-o relație strânsă cu ignoranța, idee care se regăsește și în Noul Testament¹³. Aflată la polul opus ignoranței, cunoașterea, trebuie raportată la adevăr, fiind o premisă a libertății în creștinism, aspect semnalat de evanghelistul Ioan¹⁴. Peste veacuri, Samuil Micu afirmă cu mare franchețe că „învățătura și știința osibeaste pre om de dobitoc și-l face cinstit, că adevărat iaste ce zice S. Scriptură, că cel neînvățat slujeaște celui învățat, care lucru foarte bine să adeverează în neamul românesc, cel ce din mai mare parte a sa laste neînvățat și tuturor neamurilor mai pre urmă și slugă, și tot nu va să simtă, și, ca și viarbele în hirean caută dulceață, așa și românii în supunere și în robie caută fericire. O, lucru de plâns!”¹⁵.

Opinia lui Micu conține o doză de adevăr, dar și mult subiectivism, deoarece pare să uite că românii ardeleni, de pildă, le-a fost foarte ușor drumul spre emanciparea socială, politică sau culturală pentru a fi controlați și dominați mai ușor. Avem numeroase dovezi

că legiștii asociați puterii au pus în practică doleanțele liderilor politici și religioși, iar soluția propusă de oficialități se traducea în practică prin renunțarea la propria identitate etno-culturală și integrarea într-o altă grilă de valori. Fără o elită proprie, românii erau aidoma unei turme fără păstor.

Statutul ingrat al preoțimii ortodoxe se datorează într-o oarecare măsură și numărului infim de școli și de biblioteci românești. Așa se explică slaba pregătire a preoților, adevărații lideri ai comunităților sătești, în opinia noastră. Putem bănui că aceștia la rândul lor au transmis dragostea de carte unui cerc restrâns de învățăcei, devenind ei înșiși pedagogi de ocazie. Însă nu putem nega existența analfabetismului în rândul clerului. Dacă în Transilvania, lucrurile se explică prin prisma unei legislații nefavorabile românilor, în teritoriile extracarpatiche cauza pare să o constituie delăsarea. Măsurile luate de Constantin Mavrocordat, în 1741, împotriva preoților și diaconilor care nu știau carte sunt un exemplu elocvent în acest sens. Cărțile procurate cu greu erau un bun de mare preț. De aici și furia autorităților de a confisca și distruge cărțile și edificiile cu rol de memorie culturală*. Sunt gesturi care se repetă cu o frecvență uimitoare în istoria Transilvaniei. Circulația ideilor este desigur periculoasă într-o societate imperfectă.

În sfârșit, nu a existat o politică de cultură și alfabetizare a țăranilor și târgoveților, accesul la educație și cultură fiind mult timp apanajul unei elite restrânse. Astfel de idei reformatoare își fac simțită prezența cu precădere în epoca modernă.

Este de domeniul evidenței că Samuil Micu este la curent cu ideile iluministe care se manifestă plenar în vestul european sau că dorește pentru compatrioții săi un tratament mai bun din partea autorităților. Simte că nu are sorti de izbândă, dar cu toate acestea el refuză să se declare învins, convins fiind de justetea demersului său. Din această perspectivă privim și apariția acelei *Cărți de rogacioni pentru evlavia homului chrestin* (1779)¹⁶, al cărei obiectiv viza conștientizarea de către credincioșii de rând a faptului că există o diferență netă între greco-catolici și românii calvinizați, inclusiv la nivelul grafiei¹⁷.

Indubitabil, școala este legată de biserică, ambele instituții îngrijindu-se de cultura românilor în epoca de tranziție spre modernitate. Dar aceste două instituții mai fac ceva important în plan social: îl apără pe

români de înstrăinare și deznaționalizare, în special în teritoriile aflate sub dominație străină. De aceea merită menționată acțiunea autorităților de sabotare și mistificare a obiectivelor acestora venită pe fondul disputelor interetnice. În cazul bisericii românilor ardeleni, spre exemplu, imaginea zugrăvită de Samuil Micu este aceea a unei corăbii „în mijlocul valurilor, asuprită și necăjită” de „ere-sul calvinesc”. Spre cînstea lui nu trece cu vederea contribuția de seamă a mitropolitului Varlaam al Moldovei în sprijinul apărării ortodoxiei românești, sprijin materializat sub forma cărților de cult trimise peste munți¹⁸. În contextul evenimentelor care domină secolul al XVIII-lea și începutul celui următor, putem spune că demersul lui Micu se înscrie în zona afirmării latinității limbii române cu ajutorul slovelor latine¹⁹. Considerăm salutară apariția în anul 1784, la Blaj, a lucrării intitulată *Propovedanie sau învățăture la îngropăciunea oamenilor morți*, care nu face decât să confirme implicarea lui Samuil Micu (cărui i se va alătura și Petru Maior) în activitatea de elaborare a textelor fundamentale pentru preoții și enoriașii noii confesiuni²⁰.

Realitatea însă este mult mai complexă decât pare la prima vedere, iar diferențele confesionale nu permit coagularea tuturor energiilor membrilor comunității către un țel comun, chiar dacă au aceeași origine etnică. Micu, de pildă, are rețineri când vine vorba de neuniți și, în special, de manifestările rebele ale călugărilor Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara, manifestări care au drept rezultat întoarcerea multor uniți la biserica mamă²¹. Am putea spune chiar că este o reacție firească, venită din partea unui om care vede calea emancipării sociale și politice a națiunii sale exclusiv prin prisma compromisului religios. Dincolo de asta, nu putem trece cu vederea un lucru evident: religia, în acest caz, dezbină oamenii și generează conflicte. Breșa produsă de uniaticism în unitatea religioasă a românilor se reflectă și în gesturile, atitudinea și alegerile unora dintre membrii de marcă ai intelectualității. Cu timpul, această vulnerabilitate va fi speculată, din păcate, de adversarii ideii unității naționale.

În conjunctura politică tulbure a acelei epoci se înscrie și atitudinea dogmatică a lui Samuil Micu. Tratănd această chestiune, Laura Stanciu ajunge la concluzia potrivit căreia „Filioque este prezentat din perspectiva evoluției istorice și este acceptat de autor în sensul definiției florentine.

Împotrivirea sa de a introduce Filioque în Simbolul credinței, manifestată și cu ocazia Sinodului ținut la Viena în 1773, este expresia unei atitudini prudente, angajată profund în atragerea neuniților la Unire. Primatul papal este privit printr-o radiografie atentă a primelor opt secole, surprinzând o modalitate de exercitare acceptată atunci unanim în Biserica lui Isus Hristos, încă neîmpărțită între Apus și Răsărit. De asemenea, Samuil Micu a argumentat din perspectiva biblico-patristică existența celui de-al treilea loc – cel al curățirii – în „geografia” lumii de dincolo. Nu în ultimul rând, a analizat din punct de vedere istorico-critic cele mai importante mărturii pe tema materiei valide pentru celebrarea Jertfei Euharistice, afirmând, pe urmele Conciliului Florentin, atât validitatea pâinii dospite, cât și a celei azime, după cum sunt folosite în cele două tradiții bisericești, greacă și latină”²².

Din cele expuse, reiese că analiza informațiilor istorice făcută de Micu a fost dependentă de afinitățile sale de ordin ideologic și dogmatic. Desigur, există și alte puncte de vedere privind teologia lui Micu. Nu vom insista însă asupra lor deoarece nu ne-am propus acest lucru. Amintim doar lucrarea intitulată *Cunoștință pre scurt a Istoriei bisericești*, unde avem surpriza să întâlnim un teolog care face o prezentare obiectivă a istoriei creștinismului, începând cu anul 1 de la nașterea Domnului până la anul 800. Samuil Micu nu formulează obiecții cu privire la autoritatea sinoadelor ecumenice, recunoaște doar primatul onorific al lui Petru, prezintă misiunea apostolilor (reținem itinerariul Protocletului: „Sf[întul] Andrei Apostolul au mers la Schithia și la Ahaia și la Epir...”), dogmele, ceremoniile și rânduielile creștinismului din primul secol (lipsește Purgatoriul), scrierile apologetilor din epoca marilor persecuții, relațiile statului cu Biserica, teologia Sfinților Părinți, schismele și ereziile care pun în pericol unitatea creștină, statutul episcopului Romei, cauzele apariției statului papal, creșterea puterii papale, relațiile pontifilor cu puterea politică și Biserica Răsăriteană ș.a.m.d. Pentru a întări cele afirmate dăm ca exemplu doar disputele ivite în jurul introducerii adaosului filioque în crezul niceo-constantinopolitan:

„Ca să ajungă ep[iscop]ul de la Roma la atîta vîlvă și stăpînire, mult l-au ajutat, în vremile cele după aceea, solii frîncilor către papa Zaharie ca să pue jos din crăie pre

Hilderic. Trăbuia dară episcopii de la Roma să facă după plăcere frîncilor și, pre cei ce-i ura frîncii, și ei să-i urască și, fiindcă frîncii și grecii, pentru împărăția și stăpînirea pămîntescă, nu era priatini, așa au căutat și papii să fie (...) și să ție cu frîncii și de cătră greci să-și tragă părinția, ca să placă frîncilor; că, adevărat iaste cuvîntul D[o]mnului că, nu poate nimenea la doi domni sluji că, au pre unul va iubi și pre celălalt va urî. Aceasta iaste începutul, rădăcina și pricina schismei între Biserica răsăritului și a apusului; celelalte pricini ale împărăcherii, toate pre temeiul acesta sunt zidite, și din rădăcina aceasta, ca niște mlădite răsărite. Că, Adrian papa, cum mai sus am însemnat, nu pentru dogma credinții, ci ca să placă craiului Carol și pentru venituri și stăpînirea pămîntescă scrie către craiul Carol că, va vesti pre greci eritici. Așa, pentru ca să facă după voia frîncilor, le-au căutat episcopilor de la Roma să adaogă la Credeu: Și de la Fiul, cum în suta a noao se va vedea. Grecii, pentru că au păzit Simvolul credinții întreg, nici au adaos, nici au scăzut, sînt eritici, iară frîncii, carii au cutezat a adaoge în Simvol, ce Sfinții Părinți la șapte săboară a toată lumea nu au cutezat a-și întinde mîna, ca să adaogă sau să scază ceva din simvol, singuri cu cei ce le-au urmat lor să fie pravoslavnici?”²³.

Asupra aspectului omiletic vom insista în cele ce urmează, întrucît operele lui Samuil Micu și Petru Maior au facilitat „trecerea de la cazania tradițională la predica românească modernă”²⁴. Doar un singur lucru dorim să evidențiem în acest cadru al discuției, respectiv dimensiunea misionară a predicii care a contribuit la convertirea păgânilor și a ereticilor de-a lungul timpului²⁵. De la apostolul Pavel până la Samuil Micu și Petru Maior, toți predicatorii creștini au utilizat predica pentru a-și convinge auditoriul de realitatea adevărilor biblice. În atari condiții, ea devine un mijloc de comunicare a învățaturii creștine maselor neștiutoare de carte²⁶. Această judecată de valoare o putem extinde și asupra epocii marilor migrații, unde avem numeroase mărturii ale continuității, în special de natură materială²⁷.

Cu certitudine, cei doi corifei ardeleni și-au pus amprenta prin opera lor omiletică, asupra „conținutului, a formei și a rostului predicii nu numai în bisericile românilor din Transilvania, ci și în cele din Principate”²⁸. „Începutul l-a făcut Samuil Micu, prin cele șapte predici

originale și două traduceri publicate în 1784, pe care preoții greco-catolici și ortodocși le-au acceptat și le-au folosit deopotrivă, mărturie fiind și cele patru ediții succesive ale Propovedaniilor” - susține Vasile Țâra²⁹. Și continuă: „Odată cu editarea predicilor lui Petru Maior, după ce, în prealabil, cele mai multe au fost rostite de autor în bisericile din ținutul Gurghiului, discursul religios în limba română cunoaște o schimbare semnificativă, care va fi determinantă pentru evoluția omileticii românești”³⁰.

Deși scopul urmărit de cei doi privește familiarizarea românilor, indiferent de statutul lor social, cu principiile moralei creștine și educarea lor în spirit civic și religios³¹, maniera de lucru diferă. Astfel, în timp ce Samuil Micu recurge la duhul blîndeții, Petru Maior adoptă un ton sever: „nu fireți fără nevoită grije cătră poporeni voștri: rugați, propoveduiți, dojeniți, amenințați, certați. Nu vă odihniți până ce nu se va da deplin deatormica slujbă lui D<u>mnezeu de la toți poporeni voștri, până ce nu vor înceta obiceiurile cele rele din poporul vostru, până ce nu se vor desrădăcina pisma, vrăjmășiile dintră poporeni voștri, până ce nu se vor stînge necurățiile dintră poporeni voștri, până ce mai virtos tinerii nu se vor învăța bine întră învățătura cea creștinească”³². Însă lucrurile nu se petrec în practică așa cum doresc cei doi „pedagogi” creștini, poporul rămânând pe mai departe tributatar relexor obiceiuri și tradiției străvechi.

Nu putem să trecem cu vederea peste latu-ra inovatoare a lui Samuil Micu fără a semna la poema *În sfînta și Marea Sîmbătă*, considerată de Ioan Chindriș și Niculina Iacob drept „primul experiment de rimă albă din literatura română, unde ritmul interior al exprimării suplinește lipsa sunetului din coadă al versurilor”³³. Inovația acestuia constă în „convertirea catismelor liturgice în versuri”³⁴. Iată un scurt fragment care evidențiază, în opinia noastră, ipostaza cosmică a creștinismului:

„Venit-ai pre pămînt
Să mîntui pre Adam,
Și pre pămînt, Doamne,
Neaflîndu-l, Te-ai dus
Până la iad, căutîndu-l.
Pămîntul, Cuvinte,
De frică s-au clătît,
Ascunzîndu-Te Tu,
Lumină, în pămînt,

Luceafărul s-au ascuns.
Vrând, muriși ca un om,
Mântuitoriule,
Ca un Dumnezeu sculași
Pre morți din mormânturi,
Din fundul păcatelor.
Izvoară de lacrimi
Vărsa preste Fiul,
Plângând ca o mumă
Curata, Iisuse,
Strigând: „Cum Te-oi îngropa?”
Ca grăunțul de grâu,
Într-a pământului
Sinuri întrând, crescuși,
Spic de multă roadă,
Sculând pe cei din Adam.
Supt pământ Te-ai ascuns
Acum ca soarele,
Și cu noaptea morții
Fiind acoperit,
Doamne, ieși mai luminat!”³⁵

Simbolismul bobului de grâu face trimitere, fără îndoială, la relația naștere-moarte-renaștere, fiind asociat de antici cu misterele eleusiene³⁶, iar de gânditorii creștini cu Iisus cel mort și înviat de către Tatăl³⁷. Aceste analogii între grâu și ritmurile vieții umane (naștere-căsătorie-moarte), care trădează o religiozitate bazată pe regenerarea periodică a vegetației, au o vechime foarte mare, neschimbându-și conținutul prea mult nici după oficializarea creștinismului, când asistăm la o camuflare a sacralității păgâne în sferile unor tradiții pioase de factură populară. Formulată altfel, avem de-a face cu un univers spiritual dominat de magie, senzațional și mister, care îmbracă haina incomodă, dar protectoare, a creștinismului. Acest aspect îl dezvoltă și cunoscutul etnolog Ion Ghinoiu, într-una din lucrările sale. Dar să-i dăm cuvântul: „Conform gândirii magice, - afirmă acesta - spiritul grâului locuiește în corpul plantei mamă până când aceasta face sămânță, se usucă și moare, după care se retracează în adăpostul impenetrabil al noii semințe, devenind, prin generații succesive, nemuritor”. Iar în alt loc: „Prin comparație cu viața omului, ciclul plantei este lumea de aici, spiritul grâului viu, ciclul seminței, de la sămânța recoltată la sămânța semănată, și lumea de dincolo, a grâului mort. Precum omul, spiritul grâului are preexistență, existență și postexistență”³⁸, conchide autorul citat.

Revenind la Samuil Micu, vedem că acesta utilizează rima în cadrul episodului crucificării Domnului, imprimând atmosferei dureroase o notă specific românească³⁹:

„Maică, izvor de iubire,
Fă-mă să simț chinuire,
Să plâng și eu cu Tine.
Fă să arză sufletul meu,
Iubind pre Hristos Dumnezeu,
Ca să-i placă întru mine”⁴⁰.

sau

„ A fecioarelor Fecioară,
Nu-mi fi Tu mai mult amară.”⁴¹

Cu privire la plânsul Fecioarei, nu putem decât să-l asociem celui hristic, simbolistica lor gravitând în zona salvagădării omului și a creației în ansamblu. Ținând cont de aceste aspecte putem întrezări acel limbaj alegoric atât de des folosit de scriitorii creștini, limbaj pe care-l stăpânește și eruditul ardelean. Ca o paranteză fie spus, însăși întruparea *logos*-ului divin este „concepută ca și kenoză”, fapt care transformă strigătul de pe cruce dintr-o „expresie a disperării” într-un semn al transfigurării suferinței⁴². Este „transistoric” prin definiție deoarece „oferă o paradigmă a suferinței actualizabilă în orice context istoric”⁴³.

Rolul de intercesor al Fecioarei este reliefat de rugămintea creștinului care se asociază suferinței divine, dar modalitatea de adresare este una foarte personală. Păstrând proporțiile, putem găsi corespondențe între imaginea simbol, sunet și cuvânt în doinele, baladele și colindele populare românești, unde întâlnim prezența Fecioarei Maria în calitate de maică a creștinilor⁴⁴.

Tot în această zonă a suferinței rămânem, aducând în discuție orațiile funerare redactate de Micu, al căror conținut se află sub semnul misticii ortodoxe: „Ar trebui, toată viața noastră, să învățăm a muri”⁴⁵. Îndemnul autorului dezvăluie cititorului existența unui „timp eshatologic al Judecății de Apoi”, când „Ultimul Adam vine din nou”⁴⁶, iar fiecare muritor va da seamă pentru faptele sale.

Nimeni nu scapă de moarte oricât s-ar strădui. Cine se lasă amăgit de deșertăciunile lumii își pierde treptat umanitatea, demnitatea, libertatea, iar finalmente, mântuirea. Destinul peregrin al omului neînțelept și rău este translat în zona poveștilor mistice: Să

luăm drept studiu de caz povestea omului care vrea să ucidă o privighetoare, redată cu multă măiestrie de Sfântul Ioan Damaschin, preluată mai apoi de Samuil Micu. Trecând peste detaliile poveștii, reținem doar că negocierea libertății se desfășoară într-o atmosferă extrem de tensionată, iar morala poveștii îl îndeamnă pe cititor la reflecție. Iată textul:

„Scrie S. Ioan Damaschin cum că un om au prins o privighetoare, carea iaste un fealiu de pasăre foarte mică. Deci scoțind el cuțitul să o junghe, pasărea au grăit omului să nu o omoară, ci să o lasă vie: „O, omule! – zice. Ce folos vei avea de mă vei omori, de vreame ce nici o îmbucătură mică nu vei avea din mine? Dară, de mă vei slobozi, îți voi da învățătură, carea de o vei păzi înțelept vei fi”. Omul au zis: „Carea iaste învățătura aceasta?” Răspunde păsăruica: „De-ți iaste voia să fii înțelept, păzește aceaste trei porunci ale mele: întâiu, de lucru trecut să nu-ți pară rău; a doa, lucrul care-i preste credință nu-l creade; a treia, după ce știi că nu vei putea căpăta nu umbla. Aceastea le ține, și mult te vei folosi”. Aceastea după ce le-au zis pasărea, o au slobozit. Deci zburând paserea, s-au pus pre un ram și, vrând se cearce, să vază folositu-s-au ceva omul din învățătura ei, au zis cătră el: „Ah, cât de prost ești tu, căci m-ai slobozit! Că în mine iaste un bulz de aur cât un ou de strution, care iaste mai mare decât un ou de gânsă”. Apoi au început a zbură. Atunci omului i-au părut foarte rău că o au slobozit și au început a alerga după ea să o prindă și au zis: „O, pasăre, vino la mine să te omenesc, că foarte mult te iubesc, și apoi iară te voi slobozi!” Pasărea au răspuns: „Mai bine iaste mie să ne omenim și să ne iubim mai departe. Însă văz acum că nici un folos nu ai luat din învățătura mea, că trei lucruri ți-am zis să le păzești, și acum împotriva tuturor ai greșit. Ț-am zis să nu-ți pară rău după lucrul trecut, ție ți-au părut rău că m-ai slobozit. Ț-am zis: lucrul care e preste credință să nu-l crezi, tu ai crezut că în mine iaste aur cât un ou de strution, și eu toată nu sânt cât un ou. Ț-am zis să nu umbli după ce știi că nu vei căpăta, și tu, pedestru, alergi după mine, carea zbor, să mă prinzi. Asemenea omului acestuia fac cei ce foarte să întristează și fără de mângâiere plâng după cei morți (...)”⁴⁷.

Lecturând povestea într-o chele fantastică vedem cum pasărea măiastră recunoaște nu doar vocația cosmică a omului⁴⁸, ci și

înclinația lui spre efemer. Teamă de moarte nu-l preocupă pe omul lipsit de frica lui Dumnezeu, care stă ancorat în „clipa prezentă”, transformată într-o sărbătoare perpetuă.

În altă ordine de idei, lucrările teologice ale lui Samuil Micu scot în evidență un interes deosebit pentru scrierile patristice, vizibil mai ales în teologia sa liturgic-euharistică. Deși se consideră un teolog al Bisericii Răsăritului, viziunea sa cu privire la Euharistie dezvăluie atașamentul față de catolicism. Dincolo de polemica ivită în jurul acestei chestiuni, prezența vie a lui Hristos în potirul euharistic este o realitate de necontestat, care conferă liturghiei creștine o dimensiune cosmică⁴⁹.

Studiul aprofundat al istoriei îl pune în contact pe Micu cu epoca migrațiilor și implicit cu viața religioasă a locuitorilor de la nordul Dunării de Jos. Este vizibil impresionat de stăruința românilor în credința creștină. Deși nu oferă lectorilor săi mai multe amănunte, el face dovada că lucrările scriitorilor și teologilor daco-romani nu-i sunt străine. Sunt menționați Ioan Cassian și Dionisie Exiguul, ambii originari din Sciția „provincie romană locuită de coloni romani, care acum se numesc români”⁵⁰.

Pentru Samuil Micu, cei care au slujit poporul prin scrisul lor au făcut-o în numele binelui obștesc și nu din alte considerente. Efortul lor merită să fie apreciat de posteritate în condițiile în care numărul cărțurilor români este relativ mic în raport cu numărul populației. Cauza problemei o constituie, desigur, instabilitatea politică generată de invazii, ocupații și războaie⁵¹. Dacă privim lucrurile semnalate de învățatul ardelean dintr-o perspectivă diacronică mai amplă, putem spune că religia creștină și-a împletit destinul cu cel al romanității orientale, conferind spiritualității românești originalitate și profunzimea unei trăiri aparte.

Societatea în care trăiește Micu nu este una locuită de sfinți, ci de o mulțime impresionantă de păcătoși, în mijlocul căreia puțini nevoitori duc o viață contemplativă. Sunt admirați de unii dintre concetățenii lor, dar și detestați de cei care păstrează o distanță respectabilă față de practicile menite să reprime „rebeliunea corpului împotriva sufletului”⁵². Chiar dacă transformarea trupului în templul duhului sfânt este un deziderat creștin pus în valoare încă din vremea apostolică (1 Corinteni 3, 16-17; Romani 8, 13; Coloseni 3, 15; Galateni 5, 24), trecerea

timpului lasă urme adânci în mentalul colectiv. Nu e de mirare că în epoca lui Samuil Micu se impune necesitatea revalorizării creștinismului. Astfel, în timp ce credincioșii împovărați de sarcini și de grija zilei de mâine privesc mai relaxat datoriile trupului față de suflet, clerul slab instruit cu greu face față noilor provocări. Una dintre ele aduce în prim plan mesajul bisericilor ardeleni, mesaj care îmbracă haina etno-culturală. Înțelegem acum de ce faimoasa „centură de cazne” și „obezile de fier” ale episcopul Aron „stârnesc un amestec de oroare și admirație”⁵³, fiind un anti-model pentru multe din oile sale cuvântătoare⁵⁴. În pofida acestei evidențe, membrii clerului refuză să capituleze, preferând să ducă mai departe o luptă la capătul căreia nu vor mai exista nici învingători și nici învinși.

În loc de concluzii

În opera lui Samuil Micu, mesajul atemporal al creștinismului se înscrie atât într-o dimensiune cosmică, cât și într-una mundană, profană. Relația omului cu Dumnezeu implică mântuirea – obținută prin înălțarea crucii pe Golgota – și efortul personal al înaintării pe calea viețuirii duhovnicești. Este fără îndoială un pelerin în această lume⁵⁵, de unde și eticheta de „cetățean al viitorului” pusă lui de către Sfântul Vasile cel Mare⁵⁶. Pentru a ajunge în intimitatea lui Dumnezeu trebuie să-și ajute semenii după putere, din locul orânduit lui. Este credința care-i va călăuzi, peste veacuri, și viața marelui erudit de la Blaj.

Note

1. Laura Stanciu, *Între aderare și asumare. punctele florentine pentru greco-catolicii transilvăneni în secolul al XVIII-lea*, p. 29, http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_auash/annales_10bis/studii/3_stanciu.pdf, accesat online 11.09.2012.

2. Ioan Rămureanu, Milan Șesan, Teodor Bodogae, *Istoria Bisericească Universală, pentru institutele teologice, vol. II (1054-1982)*, ediția a II-a, EIBMBOR, București, 1993, pp. 300-303; Giovanni Filoramo, *Istoria religiilor, II (Iudaismul și Creștinismul)*, trad. rom. de Cornelia Dumitru, Polirom, Iași, 2008, pp. 557-558; Liliana Trofin, *Istoria religiilor* (curs universitar), Editura Universității din București, București, 2009, p. 285; Paul Shore, *Jesuits and the Politics of Religious Pluralism in Eighteenth Century Transylvania: Culture, Politics, and Religion, 1693-1773*, Ashgate Publishing, Ltd., 2007, pp. 55-58 și passim; István Keul, *Early Modern Religious Communities in East-Central Europe: Ethnic Diversity, Denominational Plurality, and Corporative Politics in the Principality of Transylvania (1526-1691)*, BRILL, 2009, p. 238.

3. Niculina Iacob, *Adaptarea verbelor neologice de origine latină în istoria și lucrurile și întâmplările românilor*, p. 133, www.litere.usv.ro/anale/anale%202008/lingvistica/./3/4.doc, accesat online la data de 15.09.2012.

4. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *Samuil Micu în mărturie antologice*, ed: Silviu Hodiș, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2010, p. 14, www.scoalaardeleana.ro/index.php?id=22&file=tl_files/fisiere/, accesat online 15.09.2012.

5. Niculina Iacob, *op. cit.*, loc. cit.

6. Laura Stanciu, *op. cit.*, p. 29: „Relevant

pentru concepția ecleziologică florentină a lui Samuil Micu este modul în care el tratează cele patru puncte dogmatice acceptate de români în Sinoadele Unirii”.

7. Samuil Micu, *Istoria bisericească*, transliterare de pe manuscrisul original paleografic, studiu introductiv, note și glosar de arm. Veniamin Micle, Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparhia Râmnicului, 1993, p. 26.

8. Ana-Veronica Catană-Spenchiu, *Aspecte ale traducerii în Biblia de la București (1688) și în revizia lui Samuil Micu din 1795*, p. 62, <http://consilr.info.uaic.ro/~mld/monumenta/EXPLORARI.pdf>, accesat online 11.09.2012.

9. *Ibidem*, p. 66.

10. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 8.

11. Laura Stanciu, *op. cit.*, p. 67: „Gen. 1:10: Și au numit Dumnezeu uscatul pământ și adunările apelor le-au numit mări (d). Și au văzut Dumnezeu că easte bine. 10. (d) Tot lacul și toată adunarea apelor să numesc mări. S. Ieronim.; Gen. 3:7: Și s-au deschis ochii (a) amânduror, și au cunoscut că era goli, și au cusut frunze de smochin, și și-au făcut acopereminturi împregiurul trupului. 7. (a) Nu de ochii cei trupești, ci de priceaperea minții, Sfântul Ioan Gură de Aur”.

12. *Ibidem*.

13. Adriana Câteia, *Paradigma creștină a libertății între ontic și meonic*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2007, p. 143.

14. *Ibidem*; Ioan, 8, 32 (vezi *Biblia*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988).

15. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 287.

*. *Istoria României în texte*, coord. Bogdan Murgescu, pp. 97-99, 113-116, 168-169, 185, 188-189 și passim (vezi *Unio trium nationum*, 1437; *Tripartitul lui Werböczi*, 1517; *Approbatæ Constitutiones*, 1653; *Supplex Libellus* al lui Inochentie Micu, 1743; acțiunile generalului Buccow; *Supplex Libellus Valachorum*, 1791; *Petițiunea Națională* adoptată la Blaj - 3-5 mai 1848 etc), <http://www.cimec.ro/Istorie/Istoria-romaniei-in-texte.pdf>, accesat online 27.09.2012.

16. Gh. Chivu, *Texte scrise cu litere latine în epoca veche a culturii românești*, p. 93, <http://consilr.info.uaic.ro/~mld/monumenta/EXPLO-RARI.pdf>, accesat online 11.09.2012.

17. *Ibidem*.

18. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 280.

19. Pamfil Matei, *Samuil Micu, „cel dintâi cercetător științific al limbii române”*, p. 7, <http://www.revistatransilvania.ro/arhiva/2006/pdf/numarul5-6/p7-8.pdf>, accesat online 15.09.2012.

20. Vasile D. Țâra, *Predicile lui Petru Maior, un moment de referință în evoluția discursului omiletic românesc*, <http://www.cntdr.ro/sites/default/files/c2010/c2010a21.pdf>, accesat online la 15.09.2012.

21. Samuil Micu, *Istoria catehetică*; cf. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op.cit.*, p. 281: „Vrăjmașul neamului nostru nu putea să vadă binele neamului românesc, ci în tot chipul s-au silit a face împărechieri între români și să le strice binele și pacea. Și așa, întâiu au trâmăis, pe la a. 1742, pre un pustnic din Banat, anume Visarion, de neam sârb, și acesta mare împărechiere au făcut în țara Ardealului și pre mulți i-au dezbinat. Dară după pustnicul acesta mai așezatu-s-au iară beserica românească din Ardeal? S-au așezat apoi iarăși cea mai mare parte a besericei românești, după ce, din poruncă împărătească, au fost scos și dus din țară propoveduitorul vrajbei, Visarion acela. Ci mai pre urmă s-au sculat, la a. 1756, un călugăr de la monastirea Cioarei din varmeghia Belgradului, carele sub chip de propoveduirea adevăratei credințe, carea el nu o știa, mare turbare au făcut și la mulți oameni de omenie nevoie, și goană grea asupra românilor celor uniți, dintre cari foarte pre mulți i-au adus ca să lapede unirea cu Beserica Apusului. Lui nu atâta era de credință, cât să adune bani. Mai pe urmă, din poruncă împărătească, ca să se așeze turburările între norodul românesc, au fost gonit din țară. Dară neamul românesc din Ardeal în două credințe au rămas împărechiati, o parte unită, altă parte neunită”; vezi și Ioan Ramureanu, Milan Șesan, Teodor Bodogae, *op. cit.*, p. 301.

22. Laura Stanciu, *op. cit.*, p. 29.

23. Samuil Micu, *op. cit.*, pp. 3-18 (v. studiul introductiv), 29-74, 113-119, 146-152, 178-184, 208-213, 243-252, 258-259 și passim.

24. Vasile D. Țâra, *op. cit.*, loc. cit.

25. Adina Elena Codici, *Retorica limbajului predicii misionare*, p. 1, <http://www.usv.ro/prodect/database/2010/14/publicate/05.pdf>, accesat

online 15.09.2012.

26. *Ibidem*.

27. Ștefan Olteanu, *Societatea românească la cumpănă de milenii. Secolele VIII-XI*, București, 1983, passim; idem, *Societatea carpato-danubiano-pontică în secolele IV-XI. Structuri demo-economice și social-politice*, București, 1997, passim.

28. Vasile D. Țâra, *op. cit.*, loc. cit.

29. *Ibidem*.

30. *Ibidem*.

31. *Ibidem*.

32. *Ibidem*.

33. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 12.

34. *Ibidem*.

35. *Ibidem*, pp. 12 și 295.

36. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. 2, București, 1994, p. 112.

37. Ioan, 12, 24.

38. Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, p. 48.

39. Vezi *Cântare jealnică către Preasfânta de Dumnezeu Născătoare* – cf. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 12: „Atmosfera de durere din momentul crucificării are un sunet românesc adecvat în versiunea ardeleanului nostru”.

40. *Ibidem*.

41. *Ibidem*, p. 292.

42. Adriana Câteia, *op. cit.*, p. 138.

43. *Ibidem*, p. 140.

44. Ioan 19, 26-27; Maleahi III, 1; Isaia 61, 10); Psalm 44, 10-11; Matei XX, 23; Jaroslav Peljkan, *Fecioara Maria de-a lungul secolelor. Locul ei în istoria culturii*, Humanitas, București, 1998, passim; despre motivul „maicuței bătrâne” din Miorița vezi la Iuliana Crînguș, *Ipostaza maternă a feminității în folclorul românesc*, p. 19, <http://www.unibuc.ro/studies/index.php?path=Doctorate2011August%2FCrangus+Iuliana+-+Ipostaza+Materna++Feminitatii++Folclorul+Romanesc/>, accesat online 24.09.2012; colinda de Crăciun *La Vifleem, acolo-n jos*, în „Colinde”, broșură editată de Episcopia Ortodoxă Română Alba și tipărită de Tipografia Alba Iulia, p. 6; cf. Ioana-Gabriela Griga, *Imaginea Fecioarei Maria în colinda românească*, <http://ro.scribd.com/doc/49269792/Imaginea-Fecioarei-Maria-in-colinda-romaneasca>, accesat online 16.09.2012.

45. Vezi *Propovedanie sau învățăături la îngropăciunea oamenilor morți*; cf. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 125.

46. Ioannis E. Anastasiou, *Tim și eshatologie la părinții greci*, p. 202, http://teologiesiaviata.ro/sites/default/files/articol/pdf/2012/09/08_ranastasiou_tim_si_eshatologie.pdf, accesat online 18.09.2012; despre timpul eschatologic al Judecății de Apoi redat în programul iconografic al bisericilor din Țara Românească vezi la Luiza

Zamora, *Teme funerare în bisericile bolniță din Țara Românească*, http://www.patzinakia.com/ONLINEBOOKS/Luiza-BOLNITE/05_ teme_funerare.pdf, accesat online 18.09.2012.

47. *Propovedanie sau învățătură la îngropăciunea oamenilor morți*; cf. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 144.

48. M. Ciulei, *Învățătura despre suflet și trup în antropologia patristică a secolului IV*, Cuvânt înainte de Ștefan C. Alexe, Alexandria, 1999, pp. 344, 352 și passim; K. D. Fedler, *Exploring Christian ethics: biblical foundations for morality*, Westminster John Knox Press, 2006, pp. 80-81; Liliana Trofin, *op. cit.*, p. 212.

49. Vezi și lista lucrărilor sale în *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*. „La acestea să pot adăoge cele pe care le-am scris eu pre limba românească, care sant: [...] Biblia toată de pre elinie, Canoanele săboarelor in Beserica Răsăritului primite, Învățăturile Sfantului Chiril de la Ierusalim, Cuvintele s. Vasileie către norod, si cele aschiticești, ale sfantului Ioan Gură de Aur cuvintele cele in evanghelia s. Ioan, si alte vro cateva. Ale ss. Grigorie Theolog, Epifanie, Chiril de la Alexandria, Efrem Sirul, Atanasie Sinaitul, Andreiu Criteanul vro cateva cuvinte, si ale s. Damaschin cartea 1 si 2, de pravoslavnică credință [...] ale s. Pahomie cele călugărești, si ale sf. Dorothei toate cuvintele si mai mărunte învățături ale multor sfinți părinți, si învățăturile lui Thoma de la Kempis, îndreptarea păcătosului, Istoria schismei întră Beserica Răsăritului si a Apusului pre vremea lui Mihail Chelularie, Arhiepiscopul Țaringradului, si a săborului de la Florenția, [...] si despre descoperirea cea dumnezeiască, si Theologia moralicească, si o carte despre căsătorie, acestea toate romaneste, au eu le-am făcut, au eu le-am tălmăcit. Latineste am scris [...] de căsătorie, si de

posturi”. Pentru detalii vezi la Zaharie Pinte, *Taina Sfintei Euharistii în teologia lui Samuil Micu*, pp. 38, 48-49, <http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2008Noiembrie/Pinte%20Zaharie%20%20Taina%20Sfintei%20Euharistii%20in%20teologia%20lui%20Samuil%20Micu/REZUMAT.pdf>, accesat online 19.09.2012.

50. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, pp. 285-287 și passim.

51. *Ibidem*, p. 287: „Scriitori în neamul românesc mulți nu sânt, că nici au putut sta de scrisoare și de învățătură mai adâncă, pentru răskoalele și turburările războaielor, care mai tot întruna s-au făcut în Dachia de goti, de ghepidi, de huni, de paținațite, de avari, de bulgari, de slavi, de sarmate, de unguri, de tătari și de turci, care neamuri toate, cu năvălirile sale, mult val și mult necaz au făcut românilor celor din Dachia, până ce i-au adus la acest ticălos stat, în care acum gem și suspină”.

52. Marius Mărginean, *Practicile devoțiunii populare în Transilvania (sec. al XVIII-lea), mortificările trupului*, p.139, http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_bcsc/bcsc_6/16_marginean.pdf, accesat online 16.09.2012.

53. *Ibidem*, p. 141.

54. *Ibidem*.

55. De urmarea lui Hristos (cap 22, De cugetarea ticăloșiei omeneste); cf. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 160: „Nu iaste fericirea omului a avea de prisosit ceale vremealnice, ci destul iaste lui a avea de mijloc”.

56. Ioannis E. Anastasiou, *Timp și eshatologie la Părinții Greci*, pp. 200-201 și passim, http://teologiesiviata.ro/sites/default/files/arti_col/pdf/2012/09/08_r.anastasiou_timp_si_eshatologie.pdf, accesat online 20.09.2012.